

Verify Us Here

ACADEMICA : An International Multidisciplinary Research Journal

(Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal)

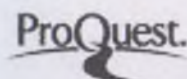
This certificate presented to :

U. S. Amonov, Sh.R.Saparova

for publication of research article :
THE MOTHER TONGUE TEXTBOOK OF THE PRIMARY SCHOOL IN ELBEK'S
INTERPRETATION

Vol 11, Issue 6, June 2021 |

doi : 10.5958/2249-7137.2021.01632.3

DR. B.S. RAI
PUBLISHING EDITOR

ISSN (E) - 2181-1334

№ 16 30/05/2021

UzACADEMIA

ILMIY-USLUBIY JURNAL

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL

OPEN ACCESS

Crossref

<https://buxdu.uz>

WWW.ACADEMIASCIENCE.ORG

Адрес почтой: телефон +998911529114

ELBEK SHE'RLARINING 5 YO'NALISHDAGI TASNIFI

U.S.Amonov

PhD, katta o'qituvchi, BuxDu

Sh.R.Sapurova

BuxDu magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadid adabiyoti vakili Elbekning ijodidagi she'rlari berilgan. Uning she'riyati 5 yo'nalishda: vatan, erk, xotin-qizlar ozodligi, tabiat kabi mavzularda tasnif qilingan. Bu yo'nalishdagi she'rlarida o'sha bo'ronli davrning poetik manzaralari ifodalangan.

Annotation: This article contains poems by Elbek, a representative of Jadid literature. Her poetry is classified into 5 areas: homeland, freedom, women's freedom, and nature. His poems in this direction depict the poetic landscapes of that stormy period.

Kalit so'zlar: Elbek she'riyati, Vatan mavzusidagi, erk va istiqlol mavzusidagi, xotin-qizlar ozodligi mavzusidagi she'rlar.

Keywords: Elbek's poetry, poems on the theme of Motherland, freedom and independence, women's freedom.

Qaysiki yo'nalish bo'lmasin, nazm-nasr, janr va turlarning mazmun-mohiyati hayot haqiqati bilan birgalikda avvalambor Vatan, yurt, diyor go'zalliklariga, hurlik, iftixor, erk hamda mehr-muhabbatga bag'ishlanadi. Shu kabi sifatarning barchasini o'zida va serqirra ijodida mujassam etgan inson o'tgan asrimizning ijodkori hamda jadidchi muallim Elbek (Mashriq Yunusov)dir. Uning she'rlari Fitrat va Cho'lpon she'rlariga hamohang, masallari I.A. Krilov va o'zbek xalq og'zaki ijodi dengizidan suv ichgandir, hikoya va dostonlari esa o'tgan asrlarning hayot ko'zgisidir. Elbekning qisqa va so'nmas hayoti (1898. Toshkent, Xumson qishlog'i, 1939. Magadan) uning ijodida o'zining yorqin ifodasini topgan. Elbek ijodini o'rgangan adabiyotshunoslari Salohiddin Mamajonov, Sherali Turdiyev, Rahmatilla Inog'omov, Tohir qalilhor va boshqalardir. Ayniqsa, tarix fanlari doktori, professor Haydarali Uzoqov 1999-yilda Elbekning eng sara asarlaridan tashkil topgan "Tanlangan asarlari"ni chop ettirgan. Shuningdek, olim mazkur kitobga so'ngso'z va so'zboshi yozib, adib ijodiga xos xususiyatlarini yirik bir maqola doirasida yoritib berdi. Ayni paytda u mathbuotda ham qator maqolalar bilan qatnashdi. "O'tkir metodist muallim edi" ("Boshlang'ich ta'lim", 1994 -yil, 1-son, 10-13-b), "O'z elining begi edi" (Qishloq hayoti gazetasi, 1988-yil 20-oktabr) singari maqolalar mulohazalarimizni tasdiqlaydi. U Elbek hayotidan kelib chiqqan holda "Elbek shunchalar zehni, xotirasi kuchli inson ediki, Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" asaridagi mirshab, qozi,

mufti, podsho, amir, amaldor, davlatni boshqarish, tabobat, muallimlik, axloq-odobga doir fasllarni yod bilar edi. Har bir faslni o'quvchi-tinglovchiga sodda va odmi qilib sharhlab berardi. Navoiyning ushbu odobnomasini katta-katta yig'inlarda o'rnida ishlatardiki, bu hol ayrim niqobli soxta qiyofalarga tikandek sanchilardi"⁹, -deb yozadi.

Millatparvar shoir ijodi mavzu jihatdan nihoyatda rang-barang. Ularni quyidagicha tasnif qilish mumkin:

“Inson uchun tug‘ilib o‘sgan tuproq Vatan deb atalmish qutlug‘ tushunchada o‘z aksini topadi. Vatan haqida kuylamagan, unga atab misralar tizmagan shoirning o‘zi yo‘q. Adabiyotshunoslarning e‘tiroflariga ko‘ra, XX asr o‘zbek she‘riyatida Vatan mavzusida she‘r yozishni millatparvar shoir Fitrat boshlab bergan. Keyinchalik bu an‘ana boshqa o‘zbek shoirlari ijodida ham davom etdi. Shulardan biri Elbekdir. “Chirchiq”, “Toshkent kechasi”, “Chirchiq bo‘ylarida”, “Bizning qishloq”, “Qishlog‘im” singari she‘rlar mulohazalarimizga oydinlik kiritadi. Ma‘lumki, Elbek tug‘ilib o‘sgan yurt hozirgi Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumani Xumson qishlog‘i hisoblanadi. Xumson tog‘ga yaqin so‘lim qishloq. Shoir she‘rlarda mana shu go‘zal yurt tez-tez tilga olinadi. “Bizning qishloq” nomli she‘r shulardan biri.

Bizning qishloq shahardan ko‘b uzoqda,
Buyuk tog‘ning etakiga solingan.
Aylanasi ko‘rkam, yuksak tog‘ bilan
Qal‘a kabi qattiqqina o‘rolg‘on.

⁹ H.Uzoqov. “O‘z elining begi edi”. “Qishloq hayoti” gazetasi, 1988-yil, 20-oktabr.

E'tibor berilsa, shoir o'zi tug'ilib o'sgan yurtini buyuk tog' etagida joylashganini, atrofi tog'lar bilan o'ralgani haqida yozmoqda. Haqiqatan ham Xumson qishlog'i tog'lar bilan o'ralgan juda bahavo va chiroyli qishloq.

“Qishlog'im” she'rida shoirning vatanga bo'lgan cheksiz mehri rangin misralarda o'z ifodasini topgan. Elbek istibdod va zulm iskanjasida bo'lgan vatani tarixiga nazar solar ekan, chorizm hukmronlik qilgan zamonlarni qora kunlar deb ataydi. Lekin shoir qalbiga taskin beradigan bir kuch bor. Ma'lumki, 1917-yilgi oktabr to'ntarishini juda ko'p ijodkorlar qatori Elbek ham katta umidlar bilan kutib olgan, bu o'zgarishlar xalqqa haqiqiy ozodlik va erk olib keladi deb o'ylagan edi.

Haqiqatan, inson kindik qoni to'kilgan tuproq muqaddasdir. Shundan bo'lsa kerak, Elbek ham qishlog'ini birinchi hayot beshigi, hayotga chiqqon eshigi deya ta'rif etadi. Binobarin, dastlab hayot beshigini tebratgan, uni hayotga yo'llagan maskan tug'ilib o'sgan yurtdir aslida.

Elbek ijodida erk va istiqlol mavzusidagi she'rlar muhim o'rin egallaydi. Masalan: “Tutqun qushcha”(1918), “Muhit ichida”(1920), “Ozodlik qurbonlariga”(1926), “Erk nima?”(1926) singari o'nlab she'rlari shular jumlasidandir. Ayniqsa “Tutqun qushcha” she'ri ramziy mazmun tashiydi. Bu haqida Tohir Qahhor shunday yozadi: “Elbek she'rlarini turkiyalik o'quvchiga anglatmoqqa intilgan Tohir Chig'atoy yozadi: “Tutqun qushcha” otli she'rida Elbek bir oltin qafas ichidagi muhtasham asorat hayotini –ko'ngli ezilgan, yig'lab-siqtagan, ya'ni nolalar chekkan bir qush va qafas qarshisida turgan, uni qafasga solgan insonni tasvirlaydi” Zero, tutqun qushcha o'sha davrdagi erksiz Turkistonning ramziy timsoli:

Oltindan to'qilg'on¹⁰ tor bir qafasda

Yotardi bir qushcha doim qayg'uda.

Ul har kun shu holda yotg'och qamalib,

Yig'lardi ko'p vaqt, tinmayin o'ksib.

Shoir qushchani doim qayg'uda, yig'lab, o'ksib turgan holatda tasvirlaydi. Haqiqatan, Turkiston o'sha davrda nihoyatda ayanchli ahvolda edi. Bu holdan qutulish uchun esa “oltin qafaslarni buzish” kerak edi:

Qutilmoq istasang, sen, ko'p yig'lama,

Ularga yolinma, sira indama!

Kuch to'pla, kuch bilan qafasin buzg'il,

Qullikning oltinli bo'g'ovini uzg'il!..

Shoir satrlari Cho'lponning “Butun kuchni xalq ichidan olaylik, quchoq ochib xalq ichiga boraylik” misralariga hamohang. Chunki zulm kishanlarini yanchib

¹⁰ -gan qo'shimchasi 10-yillarning oxiri, 20-30-yillarda -g'on shaklida qo'llangan. H.Uzoqov. Elbek. Tanlangan asarlar. “Sharq” nashriyat matbaa kontserni bosh tahririyati. Toshkent. 1999, 23-bet.

tashlash uchun birlik, ahillikdagi kuch darkor. Qo'rqmas milliy shoirimiz o'sha taloto'p zamonda erkka erishish yo'llarini mana shunday jasorat bilan ayta oldi.

Elbekning "Erk nima?" nomli she'ri ham erk mohiyatini anglatishga qaratilgan:

Erk muqaddas qonun erur,

Mazlumlarga erklik berur.

Kimki bunga ko'krak kerur,

Erk chechagin albat terur.

Erk ma'nisi: erkin bo'lmoq,

Ilmu hunar bilan to'lmoq.

Yo'qsul elga bilim bermak,

Mashaqqatga ko'krak kermak

Elbek ham erkni qo'lga kiritish uchun "yo'qsul elni bilimli qilish", ozodlik yo'lida mashaqqatlarga ko'krak kerish lozimligini uqtiradi. Zero, bu jadid ijodkorlarning bosh maqsadi edi.

Xotin-qizlar ozodligi mavzusi o'tgan asarning 20-30-yillari o'zbek she'riyatida asosiy mavzulardan biri edi. Uning "Ongli o'zbek qizi tilidan", "Ey xotin", "So'lg'in chechakka", "Ey xotin, tingla", "Ko'k qizi" singari she'rlari fikrimizning yorqin dalilidir. Elbek o'zbek tilining sofliigi va muhofazasi uchun kurashgan fidoiy siymodir.

Til erki, uni asrash shoir she'rlarida ham yorqin aks etgan. Tohir Qahhor "Turkistonda o'ldirilgan turk shoirlari" kitobidan yana bir muhim ma'lumotni keltiradi: "Elbek turk tilining mudofaa va muhofazasi uchun "Til" she'rini, so'ngra o'z haqqini olmoq uchun xalq qo'lga qurol olishi va kurashishi to'g'risidagi "Qurolg'a" she'rini bitganidan keyin, Turkistonni kimdir boshqarayotgani haqidagi mavzuga qo'l uradi. Elbekning "Yirtqichlar majlisi" she'rida Turkiston xalqi qo'yga, ularni boshqarayotganlar esa yirtqichlarga qiyoslanadi". Shu jihatdan "Til" she'ri shoir ijodini bezab turadi.

Mungli qushim, sayrab-sayrab kel, anglat

Kimlar erur turk tilini sotg'uvchi?

Bulbul kabi sayrab turg'on bu tilni

Uyalmayin bu o'lkadan otg'uvchi

"Ushbu falsafiy mushohadaga boy she'r, g'oyaviy jihatdan puxta she'r, deb yozadi H.Uzoqov,- 1922 yilda chop etilgan "O'zbekcha o'qush kitobi"ga ham kiritildi. Elbek mazkur she'ri bilan birgina o'zbek tilining qadriyatlarini emas, balki butun turkiy xalqlarning nufuzini qadrlamoqda, ularning, xususan, ona tilimizning o'zga til, hokim tilning soyasida qolayotganidan ranjimoqda". Bu fikrga qo'shilish mumkin. Chunki she'r yozilgan davrda "Chig'atoy gurungi" tashkiloti faoliyat yuritayotgan edi. Bu tashkilot faoliyatining bitta qirrasi ona tilini muhofazalashga qaratilgan edi. Ma'lumki, 20-yillarda o'zbek tili sart tili deya kamsitilgan edi. Bu

she'r ana shunday kamsitishga qarshi isyon edi. Zero, shoir "bulbul kabi sayrab turgan bu til" der ekan, o'zbek tilida yaratilgan qariyb 10 asrlik adabiyotga ishora qiladi.

Shu o'rinda yana bir fikrni keltirish joiz: H.Uzoqov bu she'rning Fitratning "Til" she'riga ergashib yozilgan asar deydiki, bu mulohazani ma'qullash mumkin. Chunki Elbek Fitratni ustoz sifatida qadr etgan. Shundan bo'lsa kerak unga ergashib she'rlar yozgan. Aslida Elbek qatag'oniga sabab bo'lgan she'rlardan biri ham shu "Til" asari hisoblanadi.

Elbek "Turkistonning bag'rida oq va qizil hasharotlar in qurgan, vahshiylik avj olgan bir qiyomat-qoyim davrida "(H.Uzoqov) yashab ijod etdi. O'zining lirik she'rlari o'sha bo'ronli davrni poetik manzaralarini yaratdi, xalq qalbida yashirib yotgan pinhona dardlarni satrlar bag'riga tizdi. Shu bois u isyonkor shoir sifatida tariximz sahifalarida muhrlanib qoldi¹¹.

Elbek iste'dodi dastlab lirikada yorqin namoyon bo'ldi. Barmoq vaznidagi she'rlar, she'riy roman va dostonlar, balladalar, masallar Elbek she'riy ijodida muhim o'rin tutadi. Uning vatan, erk, xotin-qizlar ozodligi, tabiat, muhabbat mavzuidagi she'rlari bizning kunlarimizda ham jaranglamoqda.

Istiqlol davrida barcha jadid shoir va yozuvchilari qatori Elbek ijodiga ham qiziqish juda kuchaydi. Uning she'rlaridan namunalar maktab darsliklariga kiritildi. Elbek haqida yangi tadqiqotlar yaratilyapti. Matbuotda shoir ijodidan bahs etuvchi ko'plab maqolalar yozildi. 1999-yilda tarixshunos olim Haydarali Uzoqovning jonbozligi tufayli uning "Tanlangan asarlar"i o'zbek kitobxoniga taqdim etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. H.Uzoqov. Elbek. Tanlangan asarlar."Sharq" nashriyot matbaa kontserni bosh tahririyati. Toshkent. 1999.
2. Filologiya fakulteti O'zbek filologiyasi kafedrasida Katta ilmiy xodim-izlanuvchisi Amonov Ulug'murodning Elbekning hayot yo'li va ijodiy merosi mavzusida yozgan referati.
3. H.Uzoqov. "O'z elining begi edi". "Qishloq hayoti" gazetasi, 1988-yil, 20-oktabr.
4. H.Uzoqov Istiqlol yo'lida uzilgan navo. Kitobda : Elbek . Momaguldirak. Toshkent: "Cho'lpon", 1993-yil, 132-140-b. Yana: H.Uzoqov. Erk yo'lida erksiz ketgan fidoiy. Kitobda: Elbek Tanlangan asarlar. Toshkent: "Sharq", 1999 -yil, 2-20-betlar.
5. H.Uzoqov. O'tkir metodist muallim edi. "Boshlang'ich ta'lim", 1994 -yil, 1-son, 10-13-b.

¹¹ Filologiya fakulteti O'zbek filologiyasi kafedrasida Katta ilmiy xodim-izlanuvchisi Amonov Ulug'murodning Elbekning hayot yo'li va ijodiy merosi mavzusida yozgan referati.